
A REFERENCE BOOK ON THE ASPECT OF BULGARIAN VERBS

Antoaneta Pavlova

Medical University – Plovdiv, Department of Languages and Specialized Training, Bulgarian language section, Bulgaria, toni_vanova@abv.bg

Abstract: The present paper aims at presenting the scientific work “A Reference Book on the Aspect of Bulgarian Verbs” published in 2019. The reference book is intended for foreign students studying Bulgarian but it may as well be a precious guide and a practical handbook for all who are interested in learning and teaching Bulgarian.

The idea for writing and publishing this reference book was motivated by the strife of the author to facilitate the acquisition of the language.

The reference book begins with brief theoretical comments on the Bulgarian verb. They are presented in a concise and adapted manner with a minimum use of linguistic terminology (with a view to the practical aim of the handbook and the specificity of the audience to which it is directed at).

The presence of tables and schemes in the reference book is deliberate since the purpose of the handbook is to provide a quick reference and to make the memorizing of key concepts and verb forms easier.

The reference book includes the most common and traditional concepts as well as the most contemporary ideas of the Bulgarian linguistics. Reference to the literature used is included.

A list of more than 150 pairs of verbs in the perfective and imperfective aspect arranged in an alphabetical order in a table is included in “A Reference Book on the Aspect of Bulgarian Verbs”. The verbs in these pairs are used quite frequently in Bulgarian speech. The selection is consistent with Bulgarian language learning by foreign students in their first year of studies from the specialties in Medicine, Dental Medicine and Pharmacy and corresponds to A1 level of the Common European Framework of Reference for Languages. Verbs are not translated into another language but there is an additional blank column in which each foreign student can write a translation equivalent. The illustrative manner of grammar knowledge with appropriate verb forms arranged in tables was quite consciously chosen. The basic pairs of antonyms in the groups of the conjugated verbs are presented with the aim of optimizing the process of mastery of the verbs. The tense system of the Bulgarian language is presented through the nine tenses in it illustrated with examples from the three conjugations.

The reference book presents some of the specificities of the Bulgarian verb in a more comprehensible manner and most of all the category verb aspect which is difficult and complex to teach and explain. For the first time the aspect’s functioning is illustrated with examples which are included simultaneously for the two verb aspects. Practical advice for the determination of the verb aspect is supplied and key words and expressions for “identifying” the perfective and imperfective aspect are derived. The connection between the aspect and the verb tense is also presented.

“A Reference Book on the Aspect of Bulgarian Verbs” is a valuable tool for all who are interested in studying and teaching the Bulgarian language.

Keywords: verb, types of verbs, verb aspect, verb pairs, verb tense

СПРАВОЧНИК ЗА БЪЛГАРСКИЯ ГЛАГОЛЕН ВИД**Антоанета Павлова**

Медицински университет – Пловдив, България, Департамент за езиково и специализирано обучение – Секция „Български език”, toni_vanova@abv.bg

Резюме: Настоящата статия има за цел да представи издадения през 2019 г. научен труд „Справочник за българския глаголен вид“. Помагалото е предназначено основно за чуждестранни студенти, изучаващи български език, но би могло да бъде ценен съветник и практически пътеводител за всички, които се интересуват от изучаването и преподаването на българския език.

Идеята за създаването и реализирането на труда е продиктувана от стремежа на автора да улесни усвояването на езика.

Справочникът започва с кратки теоретични бележки относно българския глагол. Те са представени сбито и адаптирано, с минимална лингвистична терминология (с оглед на практическата насоченост на изданието и спецификата на аудиторията, за която е предназначено).

Целенасочено в справочника са включени обобщаващи таблици и схеми, които трябва да служат за бърза справка и по-лесно запаметяване на ключови понятия и форми.

Взети са под внимание предимно традиционно приетите схващания, както и някои от най-новите разработки в българското езикознание. Направени са препратки към използваната литература.

„Справочник за българския глаголен вид“ съдържа списък от над 150 видови двойки (абсолютни или относителни) от несвършен и свършен вид, подредени по азбучен ред. Глаголите в тези двойки са с висока фреквентност в българската разговорна реч. Подборът им е съобразен с обучението по български език на чуждестранните студенти от първи курс, следващи специалностите „Медицина“, „Дентална медицина“ и „Фармация“ на английски език в МУ – Пловдив, и покрива ниво А1 от Общата европейска езикова рамка. Глаголите не са преведени на друг език, но е включена празна графа, в която всеки чуждестранен студент може да напише преводен еквивалент. Съзнателно е търсено граматичните знания да бъдат илюстрирани с подходящи примери, оформени в табличен вид. Изведени са основни антонимни двойки в групата на разглежданите глаголи с цел да се оптимизира процесът на овладяване на глаголната лексика. Представена е и деветчленната темпорална система на глагола в българския език, онагледена с примери от трите спрежения.

Изданието представя по-достъпно някои от спецификите на българския глагол и преди всичко сложната и трудна за обяснение категория *вид на глагола*. За първи път функционирането на видовете е илюстрирано с примери, обособени паралелно за двата глаголни вида. Дадени са практически съвети за определяне на вида на глагола и са изведени ключови думи и изрази за „разпознаване“ на свършения и несвършения вид. Показана е връзката между вида и глаголното време.

„Справочник за българския глаголен вид“ е ценно помагало за всички, които обучават и се обучават на български език.

Ключови думи: глагол, видове глаголи, вид на глагола, видови двойки, време на глагола

1. УВОД

Видът на глагола е много сложна и изключително трудна за обяснение глаголна категория. В славистиката и в общото езикознание за вида съществуват множество различни теории, които в някои отношения силно си противоречат. Имайки предвид предимно традиционно приетите схващания, както и някои от най-новите разработки в българското езикознание, в „Справочник за българския глаголен вид“ е направен опит да се представят по-достъпно някои от спецификите на българския глагол и преди всичко категорията *вид на глагола*. Приложен е съвременен подход към видовата проблематика, който умело съчетава формално-семантичния и прагматичния ракурс при тълкуването на емпиричните факти.

2. ЦЕЛ и СПЕЦИФИКА

„Справочник за българския глаголен вид“ е създаден в помощ на чуждестранните студенти, изучаващи български език, но може да бъде ценно помагало за всеки, който се интересува от изучаването и преподаването на българския език. Справочникът е с обем 44 страници, формат А5, меки корици, което го прави практичен за употреба и приложим към всеки един учебник по български език. Идеята за създаването и реализирането на помагалото е продиктувана от стремежа на автора да улесни усвояването на езика – трудната и обемна информация за българския глагол е систематизирана, онагледена с множество примери и поднесена на достъпен език.

„Справочник за българския глаголен вид“ започва с кратки теоретични бележки относно българската глаголна система, които са представени сбито и адаптирано, с минимална лингвистична терминология. Акцентувано е върху ключови понятия в българското езикознание с цел осмисляне, разграничаване и овладяване на необходимия терминологичен апарат. Поднесените формулировки са кратки, ясни и непротиворечиви.

Напр.:

ВИДОВЕ ГЛАГОЛИ

Лични	Безлични
Изменят се по лице.	Не се изменят по лице и съвпадат с формата за 3 л. ед.ч.
Например: чета, четеш, чете, четем, четете, четат	Например: може, трябва, вали

Целенасочено в справочника са включени обобщаващи таблици и схеми, които трябва да служат за бърза справка и по-лесно запаметяване.

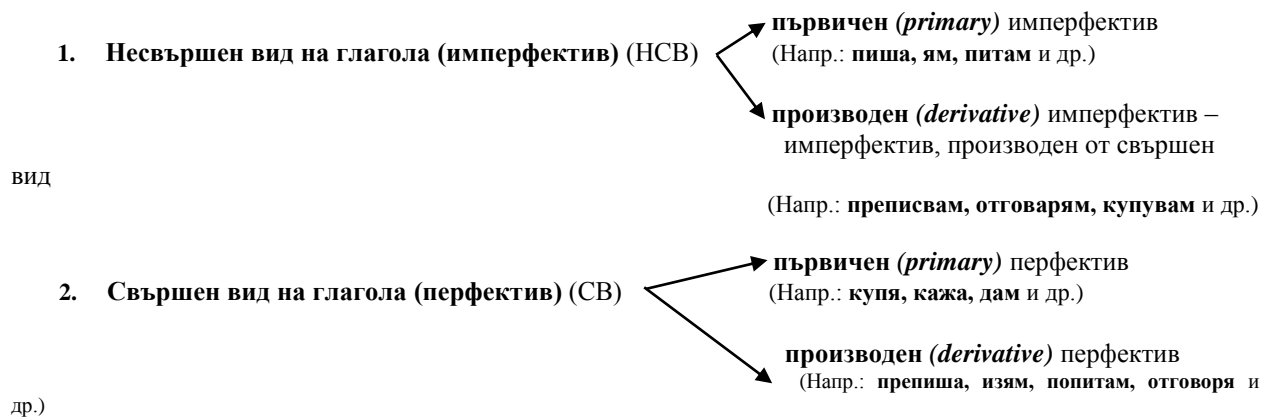
Напр.:

I спрежение			II спрежение			III спрежение			
-Е			-И			-А/-Я			
чета четеш четЕ	зная знаеш знаЕ	ед.ч.	уча учиш учИ	говоря говориш говорИ	ед.ч.	казвам казваш казвА	повтарям повтаряш повтарЯ	ед.ч.	
		1 л.						1 л.	1 л.
		2 л.						2 л.	2 л.
четем четете четат	знаем знаете знаят	мн.ч.	учим учите учат	говорим говорите говорят	мн.ч.	казваме казвате казват	повтаряме повтаряте повтарят	мн.ч.	
		1 л.						1 л.	1 л.
		2 л.						2 л.	2 л.
		3 л.			3 л.			3 л.	

Ядрото на „Справочник за българския глаголен вид“ е категорията **вид на глагола**. Приложен е съвременен подход при представяне на видовата проблематика, съобразен с факта, че повечето от чуждестранните студенти, изучаващи български език от начално ниво, са носители на безвидови езици. За тези обучаеми при разясняване на спецификата на българския глаголен вид теоретичният тричленен модел **несвършен вид ~ свършен вид ~ итератив** е неприложим в процеса на обучение поради неговата сложност и многоаспектност. Ето защо този модел е умело „премоделиран“, за да изпълнява следните условия (Чакърва, 2015, стр. 883):

- да бъде ясен, терминологично „прозрачен“ и разбираем;
- да бъде сполучливо онагледен с примери, т.е. мнемонично активен;
- да представя по достъпен начин всички компоненти на видовата система;
- да илюстрира формално-семантичните връзки между тях;
- да отдели специално внимание на формалните средства, с които се осъществяват процесите *перфективация* и *имперфективация*;
- да акцентува върху същността на опозицията *цялостност~нецялостност*;
- да покаже връзката между категориите *вид* и *време*.

Изяснена е същността на категорията **вид на глагола**, както и спецификата и разликата между двата глаголни вида. Представени са всички компоненти на видовата система:

За първи път в „Справочник за българския глаголен вид“ функционирането на видовете е илюстрирано с примери, обособени паралелно за несвършения и свършения вид.

Напр.:

ФУНКЦИОНИРАНЕ НА ВИДОВЕТЕ

Несвършен вид	Свършен вид
Означава действието като незавършен процес.	Означава действието като цялостно, пределно.
Напр.: ▪ Сега съм уморен, но утре ще <u>уча</u> по български език. (ще уча, но не става ясно дали ще науча необходимото)	Напр.: ▪ Сега съм уморен, но утре ще <u>науча</u> новия урок по български език. (ще науча целия урок, т.е. действието ще бъде завършено)

Процесът на видообразуване е представен схематично.

глагол от НСВ + префикс = глагол от СВ

глагол от НСВ + суфикс **-и** = глагол от СВ

глагол от СВ + видова имперфективираща наставка = глагол от НСВ

Посочени са най-важните префикси за перфективация, както и суфиксите за имперфективация.

Процесите на видообразуване са онагледени с множество примери.

Двата вида видови двойки (абсолютни и относителни) са поднесени и дефинирани в съпоставителен план. Умишлено не са разгледани двувидовите глаголи в българския език. Идеята е да се работи с две групи видови двойки:

- първичен (*primary*) имперфектив ~ произведен (*derivative*) перфектив
- произведен (*derivative*) перфектив ~ произведен (*derivative*) имперфектив

Включването на т.нар. видови триади: първичен (*primary*) имперфектив ~ произведен (*derivative*) перфектив ~ произведен (*derivative*) имперфектив би трябвало да стане на един по-късен етап в процеса на обучение по български език.

„Справочник за българския глаголен вид“ съдържа практически съвети за определяне на вида на глагола. Ценността на изданието е продиктувана от факта, че са посочени ключови думи и изрази за „разпознаване“ на свършения и несвършения вид. Тези ключови думи и изрази са подкрепени с подходящи примери, изведени паралелно и оформени таблично. Непосредствено след ключовите думи и изрази за разпознаване на вида на глагола следва богат илюстративен материал за употреба на свършения и несвършения вид.

Напр.:

КЛЮЧОВИ ДУМИ И ИЗРАЗИ ЗА „РАЗПОЗНАВАНЕ“ НА ВИДА НА ГЛАГОЛА

Несвършен вид			Свършен вид		
незавършеност на действието (процес) → → →			завършеност на действието и еднократност 		
многократност → → →					
Темпорални и количествени думи и изрази			Количествени думи и изрази		
сега/в момента/току-що обикновено понякога и др.	+ V*НСВ	Напр.: Сега <u>отварям</u> прозореца. Обикновено <u>пия</u> чай. Понякога <u>ям</u> хляб.	изведнъж внезапно и др.	+ V СВ	Напр.: Изведнъж <u>разбрах</u> истината. Внезапно <u>излезе</u> от стаята.

ПРИМЕРИ ЗА УПОТРЕБА НА ГЛАГОЛНИТЕ ВИДОВЕ

Несвършен вид	Свършен вид
Напр.: <ul style="list-style-type: none"> ▪ В момента <u>пища</u> по математика, после ще ти звънна. ▪ На изпита ще <u>пища</u> със син химикал. ▪ Вчера два часа <u>писах</u> едно писмо. 	Напр.: <ul style="list-style-type: none"> ▪ В момента <u>напища</u> писмо на сина си. ▪ След малко ще <u>напища</u> писмо на сина си. ▪ Вече <u>написах</u> писмо на сина си.

В изданието ясно е показана връзката между вида на глагола и глаголното време. Последователно и целенасочено е проследена дефективността на глаголите от свършен вид.

Несъмнено ценността и приносът на „Справочник за българския глаголен вид“ е приложеният в края на помагалото списък от над 150 видови двойки (абсолютни или относителни) от несвършен и свършен вид, подредени по азбучен ред. Глаголите в тези двойки са с висока фреквентност в българската разговорна реч. Подборът им е съобразен с обучението по български език на чуждестранните студенти от първи курс, следващи специалностите „Медицина“, „Дентална медицина“ и „Фармация“ на английски език в МУ – Пловдив, и покрива ниво А1 от Общата европейска езикова рамка. Всяка една от видовите двойки е представена в таблица. Имайки предвид, че ударението в българския език е свободно и подвижно, всеки един от глаголите във видова двойка е с фиксирано ударение. Фонетичните различия в корените на глаголите от несвършен и свършен вид са маркирани в **bold**. Под черта е отбелязано, че тези видови двойки трябва да бъдат научавани наизуст. С пълна парадигма за сегашно време са представени глаголите, чието спрежение създава трудности в процеса на обучение по български език. Над някои от глаголите е поставен горен индекс, с който се отбелязват различните значения при употребата на тези глаголи. В скоби са посочени кои глаголи могат да се употребяват в съчетание с частиците „се“ и „си“ и да означават действие, което се извършва (възвръща) върху самия вършител. Включените глаголи в списъка не са преведени на друг език, но е добавена празна графа, в която всеки чуждестранен студент може да напише преводен еквивалент.

Напр.:

ВИД И СПРЕЖЕНИЕ (I, II, III) НА НЯКОИ ГЛАГОЛИ

	Несвършен вид	Свършен вид	
	незавършеност на действието, многократност	завършеност на действието, еднократност	
			Превод
1.	бръсна (се)*, -еш (I)	избръсна (се), -еш (I)	
2.	бърша (се), -еш (I)	избърша (се), -еш (I)	
3.	вземам (се), -аш = взѝмам (се), -аш (III)	взѐма, -еш (се) (I)	
4.	виждам (се), -аш (III)	виѐдя (се), -иш** (II)	
5.	виѝкам, -аш (III)	виѐкна, -еш (I)/извиѝкам, -аш (III)	
6.	включвам (се), -аш (III)	включѐа (се), -иш (II)	
7.	вляѝзам, -аш (III)	вляѐза, влѐзеш, влѐзе, влѐзем, влѐзете, вляѐзат*** (I)	

С цел да се оптимизира процесът на овладяване на глаголната лексика в „Справочник за българския глаголен вид“ са изведени основни антонимни двойки в групата на разглежданите глаголи. Представена е и деветчленната темпорална система на глагола в българския език, онагледена с примери от трите спрежения.

4. ОБОБЩЕНИЕ

Изучаването на *вида на глагола* се оказва едно от най-големите предизвикателства при преподаването на българския език като чужд особено когато преподавателят трябва да застане пред аудитория от носители на безвидови езици. Обучаемите се изправят пред поредица от трудности (Чакъррова, 2015, стр. 878):

- да осмислят значението на категорията *вид на глагола* (основаваща се на опозицията *цялостност~нецялостност*);

- да се научат да разпознават двата глаголни вида в свързан текст (опирайки се на „ключови“ думи и изрази);
- да диференцират вида на глагола от глаголното време;
- да овладеят механизмите на видообразуване и в частност *префиксацията*
- и т.н.

Подобен набор от компетентности се формира бавно, постепенно и трудно. Не трябва да се подценява както високата теоретична подготовка на преподавателя, така и наличието на ясни, нагледни и точни помагала за глаголния вид, които не натоварват обучаемите с излишни термини и дефиниции. „Справочник за българския глаголен вид“ обединява традиционните въпроси „Какво означава *вид на глагола?*“, „Как се образуват глаголните видове?“ с най-важния от комуникативна гледна точка въпрос „Как да използваме глаголните видове, когато говорим и пишем?“.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

„Справочник за българския глаголен вид“ е ценен с оглед практическата работа с чуждестранните студенти. Това помагало е малко, компактно и прагматично. Обучаемите разполагат с множество таблици и примери, а трайни резултати при изучаването на видовете двойки се постигат с усилена работа и множество повторения.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрейчин, Л. (1978). Основна българска граматика. София: Издателство „Наука и изкуство“.
- Банова, С. (2005). Българският глагол. София: Издателство „Д-р Ив. Богоров“.
- Бояджиев, Т., Куцаров, Ив., Пенчев, Й. (1999). Съвременен български език. София: ИК „Петър Берон“.
- Буров, Ст. (2000). Български език за чужденци. I част. В. Търново: Издателство „Фабер“.
- Влахова-Руйкова, Р. (2015). Практическа граматика. Вид на глагола. Извлечено от <https://www.slav.uni-sofia.bg/grammar/morf30.html>
- Вълкова, С., Георгиев, Л. (1998). Антонимен речник. София: Издателство „Тилиа“.
- Грамматика на съвременния български книжовен език. (1993). Т. 2. Морфология. София: БАН, 1993.
- Димитрова, Д. (2015). Типология на глаголните конструкции с има(м) в българския книжовен език. Извлечено от <http://procedures.uni-plovdiv.bg/docs/procedure/707/18129421941753553514.pdf>
- Йорданова, Р., Механджиева Ц. (2011). Научете бързо български език. I част. София: Издателство „Д-р Иван Богоров“.
- Кръстев, Б. (2000). Грамматика за всички. София: Издателство „Наука и изкуство“.
- Кръстева, В. (2009). Практическа граматика на съвременния български език. София: ИК „Кръгзор“.
- Куртева, Г., Бумбарова, Кр., Бъчварова, Ст. (2013). Здравейте! Учебник по български език за чужденци (A1 – A2). София: Издателство на НБУ.
- Куцаров, Ив. (2007). Теоретична граматика на българския език. Морфология. Пловдив.
- Молле, К. (2004). Кратка граматика на българския език за чужденци. София: ИК „СемаРШ“.
- Ницолова, Р. (2008). Българска граматика. Морфология. София: УИ „Св. Кл. Охридски“.
- Официален правописен речник на българския език. (2012). София: Издателство „Просвета – София“ АД.
- Пашов, П. (1994). Българска граматика. София: Издателство „Просвета“.
- Пашова, М. (2014). Грамматика на съвременния български език. София: Издателство „Изток-Запад“.
- Пернишка, Е., Василева, С. (1997). Речник на антонимите в българския език. София: ИК „Петър Берон“.
- Петрова, Ст., Цанкова, Пр. и кол. (2004). Учете български език – ниво I. София: Издателство „Д-р Ив. Богоров“.
- Станков, В. (1980). Глаголният вид в българския книжовен език. София: Издателство „Наука и изкуство“.
- Станков, В. (1968). За темпоралната дефективност на някои вторични несвършени глаголи в съвременния български език. – В: *Славистичен сборник*. София: БАН.
- Хаджиева, Е., Влахова, Р. и кол. (2016). Нова практическа граматика на българския език за чужденци. София: ИК „Гутенберг“.
- Чакърлова, К. (2015). За някои специфични проблеми при преподаването на глаголния вид (с оглед обучението по български език като чужд). – В: *Научни трудове на УХТ*. Т. 62. Пловдив, 877 – 881.
- Чакърлова, К. (2015). Към въпроса за преподаването на категорията вид на глагола в българския език и усвояването ѝ от чужденци. – В: *Научни трудове на УХТ*. Т. 62. Пловдив, 882 – 887.